

LA BELLVERNA

Revista de l'Associació Cultural Amics de Teulada

II època - núm. 4 - Teulada, Tardor 2019

LA BELLVERNA

Revista de l'Associació Cultural
Amics de Teulada
II època, núm. 4

Teulada, Tardor de 2019

Consell de Redacció:

Mila Bisquert Salvà
Juanjo Bertomeu Oller
Juanjo Llobell Ortola
Joan Ivars Cervera

Coordina:

Joan Ivars Cervera

Edita:

Associació Cultural Amics de Teulada

Col·labora:

SUMARI

- Editorial. El moscatell de Teulada
(Joan Ivars)..... 3
- La instauració de la II República a Teulada:
Les eleccions municipals de 1931 (1a. part)
(Juanjo Buigues)..... 4
- L'Andragó: la cala dels sentits
(Marina Vallés)..... 8
- Records de la tardor (Isabel Julià)
- Les dones teuladines... I moraireres d'ahir i ...
de sempre (i II) (Anna Ivars I Miguel Vives) ...12
- Recordant Mecano, trenta anys després
(Comissió 1990)14
- Paraules "in memoriam" o quasi (I)
(Vicent R. Vallés)17
- *Assumpta est Maria in caelum, gaudent angeli.*
La festa de la Mare de Déu de l'Assumpció a
Teulada (II) .Les alfàbegues.
(Jaume Buigues)..... 19
- Les imatges del fotoclub L'Andragó22
- L'ACAT es mou 23

Foto portada: Joan Ivars

Correspondència:

amicsdeteulada@gmail.com

Web ACAT:

www.amicsdeteulada.net

El moscatell de Teulada

Joan Ivars

Teulada. Moscatell. Dos paraules que sonen en unió perfecta. El poble de Teulada, a la Marina Alta, té com a un dels identificadors més visibles i reconeguts el raïm de moscatell, una varietat que va adquirir carta de naturalesa en aquesta comarca fa ja segles.

El terme de Teulada, escalonat en pendent a la recerca de la mar, i el raïm de moscatell s'emmarquen en espais de terra blanquinosa, formant terrasses abancalades, i respiren aire de vida en rebre la suau brisa del veí mar Mediterrani. En cap lloc com aquí, aquesta lleugera aura marina impregna els daurats grans de moscatell d'un sabor i color especials que el fan diferent a altres moscatells cultivats en altres terres. Per aquest motiu, així ho expressa la dita popular : “quan el moscatell no sent la brisa marina, plora”.

El paisatge teuladí convida a ser visitat en qualsevol moment de l'any: en primavera, els ceps comencen a despertar de la profunda letargia hivernal i ofereixen els primers brots de vida, promesa de raïms d'or. A l'estiu, l'esperança verda de les vinyes es converteixen en esplèndida realitat i ,ja modelades en la fruita desitjada, esperen els paladars més exigents per tal de fondre'ls amb els seus sabors i aromes únics i indescriptibles. Ja a la tardor, les vinyes nues de les seues vestimentes, apareixen a l'horitzó com siluetes sinuoses que dormen les llargues nits de fred, sense que ningú trenque la placidesa dels seus somnis. I en tots els moments, la mar, la mar sempre present.

I el raïm de moscatell no és solament l'esperat fruit d'estiu i tardor, és això i molt més. És el vi i la mistela daurats-pàl·lids que arriben a les nostres taules més exquisides. És també un deliciós vermut per a degustar a la seua hora o a qualsevol altra del dia i temps. I per a celebrar els esdeveniments més importants, el moscatell es vesteix de cava, d'alta estima entre les persones més enteses en els vins escumosos.

Tot aquest món de sensacions, sabors i aromes l'ofereix el moscatell. El moscatell de Teulada acompanyat de la brisa marina.

La instauració de la II República a Teulada: Les eleccions municipals de 1931 (1a part)

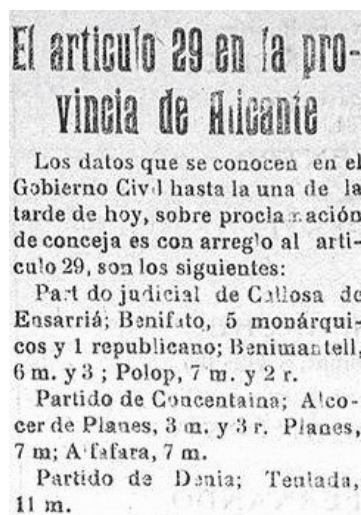
Juanjo Buigues

Arran de la dimissió del general Primo de Rivera, a gener de 1930, davant la progressiva pèrdua de recolzament polític i social per part de les elits econòmiques i militars, així com d'una creixent organització de l'oposició política al règim dictatorial, el monarca Borbó Alfons XIII es veu obligat a anomenar un nou govern executiu presidit pel general Dámaso Berenguer Fusté, qui signarà, el 14 de febrer de 1931, un decret pel qual es disposava el canvi dels Ajuntaments, fins a la celebració de nous comicis municipals.

Els nous consells municipals anaven a estar compostats en una meitat pels majors contribuents del municipi, i l'altra meitat per ex-regidors més votats a les eleccions celebrades entre 1917 i 1923, canvi que devia dur-se a terme abans del 25 de febrer. Aquesta decisió estava orientada a reconduir l'acció política municipal dins de l'orde constitucional previ a la dictadura, afavorint que el poder institucional, si és que en algun moment ho havia deixat d'estar, retornés a les mateixes mans.

Aleshores, a Teulada l'Alcaldia es trobava en mans de Romualdo Bertomeu Rodríguez, qui continuarà ocupant el càrrec almenys fins el 14 d'Abril de 1931. Aquest es trobava vinculat al Partit Liberal-Monàrquic¹, dirigit a la província per Trinitario Ruiz Valarino. Durant el període de la Restauració Borbònica, caracteritzat per un sistema caciquil d'alternança pactada entre liberals i conservadors, l'altre gran bloc polític dinàstic, organitzat al voltant del Partit Conservador, havia tingut com a principal referent al nostre poble a Miguel Borja Bertomeu.²

Respecte a la composició de la resta de la corporació municipal, prèvia a la celebració dels futurs

comicis electorals, i tenint en compte quins veïns eren els majors contribuents del municipi aleshores (on la posició socioeconòmica estava fortament determinada per la possessió de terres), ens

aventurem a considerar que probablement tingueren presència 'prohoms' teuladins com Pascual Bertomeu Espinós, Romualdo Bertomeu Lledó, Jaime Oller Malonda o el propi Miguel Borja Bertomeu.

Pel que fa als càrrecs de l'administració de justícia local, trobem aleshores com a Jutge Municipal a Vicente Bertomeu Vives i Antonio Moll Cervera (titular i suplent, respectivament), i com a Fiscal Municipal a Antonio Llobell Oller i Bautista Oller Vallés. Alguns d'ells, com per exemple Antonio Moll, ja havien exercit càrrecs institucionals durant la dictadura de Primo de Rivera, i també el trobarem, juntament amb Bautista Oller, a la primera Junta Municipal Provisional³, sorgida després de la fi de la guerra civil. Aquest fet corroboraria com molts dels veïns que havien ostentat el poder polític municipal durant el règim monàrquic, així com durant el període de la Dictadura de Primo de Rivera, també ho faran a partir de la instauració de la Dictadura franquista.⁴

Així les coses, el decret definitiu de convocatòria d'eleccions municipals apareixerà publicat al but-

lletí oficial el 16 de març de 1931⁵, aquesta vegada signat per l'almirall Juan Bautista Aznar, qui ara encapçalava el nou consell de ministres. Es fixava la data del 12 d'abril per a la seua celebració, amb la finalitat d'escometre una renovació total de les corporacions municipals, regint-se per allò establert a la llei electoral de 8 d'agost de 1907, devent estar ja en ple funcionament tots els nous Ajuntaments a partir del 16 de maig.

Precisament, aquesta llei electoral de 1907, formulada en temps de la Restauració Borbònica per tal de garantir l'alternança pactada al poder i l'estabilitat institucional, anava a suposar el principal obstacle per a una vertadera 'renovació', fonamentalment a l'àmbit rural, on el pes del caciquisme a penes s'havia vist alterat. Concretament, el seu article número 29 establia que, en cas de no presentar-se més candidats dels que podien ser elegits (fins un total d'11, en el cas de Teulada⁶), els seus integrants es convertien automàticament en regidors, sense necessitat de que foren celebrades les eleccions.

Així ocorregué al nostre poble, on el 6 d'abril es comunica al Governador Civil de la província la proclamació d'11 regidors d'adscripció monàrquica (liberals i conservadors)⁷, en base a l'esmentat precepte legal, que evitava haver de sotmetre's a la voluntat popular sorgida de les urnes. Voluntat aquesta, en tot cas, fortament limitada, ja que quedaven exclosos del dret al sufragi totes les dones, els barons menors de 26 anys, així com tots aquells que hagueren estat 'inhabilitats judicialment' per a exercir els seus drets polítics (qualsevol persona que s'hagués oposat al règim monàrquic, ho podria haver estat), o que hagueren estat incursos en un procediment de reclamació legal d'algun deute, que practicaren la mendicitat, o estigueren acollits a institucions benèfiques i de caritat (fet que, en la pràctica, també expulsava del dret al sufragi a tot aquell sense recursos econòmics suficients). En

tot cas, aquests 11 regidors 'monàrquics' prenen possessió del càrrec el 8 d'abril, i entre ells estaven Ricardo García Cerdà, José Ivars Soler, Vicente Oller Andrés o José García Vives⁸.

La premsa afecta a la ideologia republicana posava el crit al cel davant aquesta situació. És el cas del periòdic *El Luchador*⁹, difusor del republicanisme d'esquerres, on des de les seues pàgines denunciaven com "*els vells ardis de la política més repugnant han impedit que foren proclamats candidats correligionaris*" seus a Teulada. Tanmateix, des de 'Diario de Alicante', òrgan d'expressió del lerrouxisme¹⁰ a la província d'Ala-

cant, s'advertia al Governador Civil de la manobra política que "*havia culminat a pobles com Teulada on el cacic de Torres d'Orduña i Jorro Miranda, el senyoret Romualdo Bertomeu, ha fet republicans a uns quants conservadors de sempre, i els ha posat al front de l'Ajuntament, burlant a tots aquells que visqueren una vida de sacrificis i persecucions del propi que ara s'erigeix en director del republicanisme d'aquella comarca*".¹¹

Era la Junta Municipal del Cens Electoral¹² la que dirimia la idoneïtat de cadascun dels candidats presentats. El control d'aquest ens permetia així aplicar un filtre en favor d'aquelles persones més favorables al interès de les elits locals. La composició d'aquesta Junta Electoral ja comptava amb un fort biaix en favor de les classes benestants, ja que només podien formar-ne part: el regidor amb major nombre de vots en elecció popular i que formés part de l'Ajuntament; un funcionari jubilat de l'Administració de l'Estat o ex-Jutge Municipal; dos dels majors contribuents per immobles, cultius i ramaderia, designats per

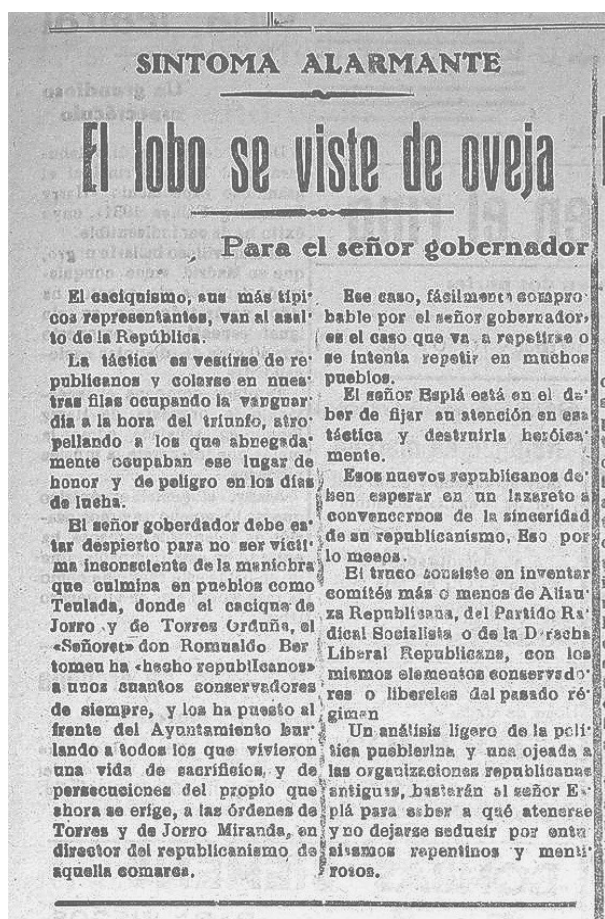
sorteig entre tots ells; els Presidents o Síndics de dos gremis industrials locals, o en cas de no haver-ne, els majors contribuents industrials del municipi. A Teulada, era presidida per Vicente Bertomeu Vives (en la seua condició de Jutge Municipal), actuant com a vocals Romualdo Bertomeu Lledó, Vicente Llobell Bertomeu, Bautista Julià Ronda, Francisco Vidal Oller i José Oller Puig. Així les coses, aquesta Junta sembla que va bloquejar inicialment la presentació de candidats republicans, vinculats al Cercle d'Aliança Republicana teuladí¹³.

Tanmateix com va ocórrer al nostre poble, a molts petits nuclis de població de l'àmbit rural ni tan sols va aplegar a efectuar-se una votació, estant proclamats directament els candidats presen-

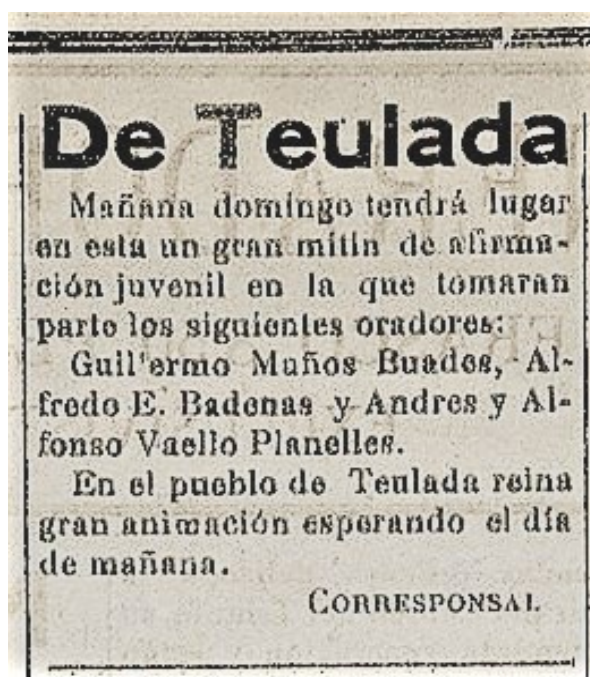
ats ascendiren a 181, sumant més del 87% del total de regidors (Salvador Forner, 1982). Aquest fet era un símptoma evident de la pervivència de les estructures de poder del caciquisme, ja que era molt difícil presentar-se com a candidat si no es comptava amb el recolzament del cacic, per les implicacions negatives que podia comportar a l'àmbit laboral o social. Aquesta barrera d'entrada al lliure joc democràtic coartava qualsevol confrontament electoral mínimament democràtic (Salvador Forner, 1982).

Ben distinta era la realitat a l'àmbit urbà com Alacant o els principals nuclis de població de la província on, gràcies a la forta presència d'una petita burgesia liberal i una classe obrera industrial notablement organitzada, van veure el triomf electoral de la conjunció de republicans i socialistes, els quals havien decidit concórrer junts a la contesa. El gran suport electoral obtingut pels partidaris del canvi de règim a aquests comicis va desencadenar la caiguda del regnat d'Alfons XIII, qui abandonarà el país, camí de l'exili, la matinalda del 14 d'abril. Aquella jornada s'havia proclamat oficialment l'inici de la II República a Espanya, creant-se un govern provisional presidit per Niceto Alcalá-Zamora (qui havia militat a diferents faccions del Partit Liberal durant la Restauració), amb presència de republicans d'esquerra i dreta, socialistes, així com nacionalistes gallecs i catalans.

Malgrat açò, a Teulada, a l'igual que a molts altres indrets d'àmbit rural, el canvi de règim només va suposar, almenys inicialment, una adaptació del tradicional caciquisme, encarnat en la figura dels 'senyorets' i la seua 'xarxa de clients', a la nova realitat republicana, duent a terme el clàssic 'canvi de jaqueta' per mantenir la seua hegemonia al poder municipal.

tats en virtut de l'esmentada disposició legal. Així, a la província d'Alacant, d'un total de 207 vacants a cobrir, corresponents a ajuntaments de 24 localitats, els candidats monàrquics procla-

Notes -----

1. Revista 'Actualidad', número 148, pàgina 4. Romualdo Bertomeu havia substituït a l'alcaldia a Bautista Buigues Llopis, qui havia estat el batlle del municipi durant la dictadura de Primo de Rivera.

2. Aquest es trobava dins de l'òrbita del corrent 'maurista' d'aquest partit, junt amb altres veïns com Salvador Vidal Borja o José Vila Marcos ('La Lealtad', 7 de setembre de 1913). El "Maurisme" fou un moviment polític conservador articulat entorn a la figura d'Antonio Maura, arran del cisma patit al si del Partit Conservador, entre aquells que eren partidaris de continuar amb el sistema de tornos d'alternança al poder amb el Partit Liberal agrupats entorn a Eduardo Dato, i aquells que eren partidaris d'una ruptura amb aquesta dinàmica. Ideològicament aquest moviment donava cabuda des del catolicisme social, o el liberalisme conservador, a posicions més pròximes al populisme i l'autoritarisme. L'estratègia social predominant a aquest moviment eren els joves de l'aristocràcia i les classes mitjanes acomodades. Foren caps destacats d'aquest corrent del Partit Conservador, a la comarca de La Marina, els germans José i Juan Torres Sala, fills del cacic Antonio Torres de Orduña. L'altre figura rellevant d'aquest partit a La Marina fou José Jorro Miranda, compte d'Altea.

3. Llibre d'Actes de l'Ajuntament. Arxiu Municipal de Teulada.

4. Tanmateix, seria interessant prestar atenció a la figura del 'sometent', creada pel directori militar de Primo de Rivera al setembre de 1923, com una mena de cos paramilitar de veïns "de reconeguda moralitat", que utilitzaven armes de la seua propietat per exercir funcions de seguretat i vigilància, per tractar d'esbrinar si hi existeix una vinculació entre aquells que formaren part d'aquest cos, i aquells que posteriorment nodriran les files del falangisme al municipi.

5. Gasete de Madrid, número 75, pàgina 1441.

6. 'El Dia', número 4772, 1 d'abril de 1931.

7. 'Diario de Alicante', 6 d'abril de 1931; 'El Luchador', 7 d'abril de 1931.

8. CDMH, Delegació Nacional de Serveis Documentals de la Presidència del Govern, Fitxer de la Secretaria General i de la Secció Politico-Social.

9. 'El Luchador', 7 d'abril de 1931.

10. Moviment articulat al voltant de la figura d'Alejandro Lerroux, fundador del Partit Republicà Radical, durant el període de la Restauració Borbònica, i que va transitar d'un discurs inicial que podríem definir com populista, fortament anticlerical, anticatalanista i obrerista (ja que va sorgir en el context socio-polític de la Barcelona d'inicis de segle XX) cap a un centrisme liberal durant la II República, fins acabar col·laborant estretament amb la dreta política d'inspiració catòlica.

11. 'Diario de Alicante', número 6.134, 20 de abril de 1931.

12. Arxiu Diputació Provincial d'Alacant.

13. Aliança Republicana va ser una plataforma política, creada durant la Dictadura de Primo de Rivera, i que va agrupar diferents partits polítics de caire republicà, com el Partit Republicà Radical, Acció Republicana (d'orientació progressista i republicana, fundada per Manuel Azaña) o el Partit Republicà Català de Lluís Companys (l'ala esquerrana del catalanisme polític). Després de la caiguda de la dictadura s'uniren a aquesta plataforma partits com l'ORGA de Casares Quiroga, partit galleguista d'esquerreres, el PURA de Sigfrido Blasco Ibáñez o la Dreta Liberal Republicana de Niceto Alcalá-Zamora. A Teulada aquesta plataforma política serà oficialment constituïda el 5 de maig de 1931, de la qual parlarem més extensament en la segona part d'aquest article.

L'Andragó, la cala dels sentits

Marina Vallés

“Allà on has sigut feliç, no hauries de tornar”. Quantes vegades me’n recorde d’esta bellíssima cançó de **Joaquín Sabina**, *“Peces de ciudad”*, que es creua sovint en la meua memòria quan viatge amb ella a la infantesa. En eixe trànsit al passat, una de les primeres imatges que em ve al cap té un incontestable color blau transparent. És una imatge fresca, envoltada d’aventura i d’encant. És la **cala de l’Andragó**, a **Teulada Moraira**, on torne de tard en tard amb l’ànima encollida per la nostàlgia del temps passat.

L'Andragó, 1 agost 1997. Foto: Rosa Vallés

A este racó idíl·lic anava sovint, de menuda, a banyar-me amb la meua família quan arribava l’estiu. Però per a mi, endinsar-me en aquell paratge no era només prendre el bany. De fet, no recorde anar allí a prendre el bany, això ja ho fèiem a **les Platgetes**. Anar a l’Andragó era enfundar-me unes gegants ulleres de bussejar, que em tapàvem pràcticament tota la cara, i amb les cangrejeres protegint els meus peus, sortejava les roques, les pedres i el caminet estret fins arribar ben endins de la cala per tal d’iniciar el ritual de desafiar el món marí. Una vegada arribàvem, i mentre els majors es tiraven a la mar amb sacs

que més tard traurien plens d’eriçons, jo agafava una xicoteta bossa per posar allí els meus tresors de la mar i, decidida, em tirava a l’aigua, fresca, neta. Allí m’esperaven, sobretot, els caragols de mar i les petxines, que jugaven a camuflar-se en les roques amb una subtileza que a mi em semblava màgica. Quan aconseguia distingir-los, em quedava observant-los fins que se m’acabava l’aire. Eixia a la superfície i tornava a entrar amb l’oxigen renovat i les ulleres de bussejar reajustades, mentre em debatia entre agafar aquells éssers marins per saborejar-los més tard a casa o deixar-los adherits al seu hàbitat natural. Si amb mi bussejaven més xiquets i es tractava de veure qui havia sigut capaç d’agafar més caragols i petxines, els arrancava de la roca sense escrúpols. Si no hi havia competència a la superfície, els deixava al seu lloc confiant en tornar a veure-los algun altre dia de bany.

L'Andragó, 2 agost 1997. Foto: Rosa Vallés

Quan arribava l’hora de dinar, arrugada com una pansa d’estar baix l’aigua, tornàvem a casa, on el ritual continuava. Mon pare obria els eriçons amb unes tisores mentre ma mare calfava en una

paella les petxines perquè soltaren la closca. Aleshores al menjador esclatava un olor a mar tan penetrant que semblàvem tindre-la sota els nostres peus. Exprimíem el suc d'una llima damunt les petxines i acompanyàvem els eriçons d'un poc de pa per arrodonir aquell matí tan ple de sensacions, olors i sabors marins.

La cala de l'Andragó, però, no era només aquell paradís marí de roques, caragols, petxines i aigua transparent. Fins on arriba la meua memòria de xiqueta, aquell era un racó emblemàtic ple de llum, de rialles, de cistelles plenes d'entrepans, coques, mullaor, olives, papes i el que cadascú poguera bonament portar per compartir un dinar asseguts a les roques, o bé un sopar a la fresca mentre el sol es posava i la lluna prenia el relleu. Era un lloc d'encontre. Fins i tot es va convertir en un espai per a la celebració més singular i divertida que un pogués imaginar, "la festa de l'Andragó". Va ser una idea sorgida a finals dels anys 90 per part d'un grup d'amigues de Teulada Moraira que prenien el bany habitualment a esta cala i que un dia de finals d'agost, coinci-

L'Andragó, 3 juliol 2019

dint amb la celebració, a Teulada, de l'elecció de la regina de festes, van decidir triar les seues pròpies regines: la regina de l'Eriçó, la regina de la Natació i la regina de l'Andragó. Aquella idea va tindre una boníssima acceptació i va ser l'excusa per reunir en aquell tros de paradís, un diumenge de finals d'agost, no només als habituals de Teulada Moraira sinó també a molts estrangers que es banyaven a l'Andragó i que es van integrar amb total naturalitat en aquella festa en que encarregaven una paella per a un bon grapat d'amics i amigues, coronaven a les regines de festes, els imposaven la banda i els donaven una volta amb barca. La festa es va perllongar durant uns anys fins que va decaure per falta d'organitzadors.

A dia d'avui, l'Andragó continua sent punt de trobada per a aquells que busquen, sobretot, aigües cristal·lines i un paisatge natural, abrupte i escarpat en alguns trams, un lloc per al bany que res té que envejar a les llargues platges de sorra. Però allò cert és que la millora de les condicions d'accés a la cala, la proliferació de restaurants i locals d'oci en la zona i la difusió massiva en les xarxes socials de l'existència d'este racó tan privilegiat, han fet que la cala de l'Andragó siga àmpliament coneguda i, com tantes altres platges, estiga sotmesa a una autèntica massificació.

Probablement este espai ja no siga el d'abans, almenys a mi em fa l'efecte. Per això, de tant en tant, evoque amb la memòria la imatge d'aquella xiqueta submergida baix les aigües de la cala dels sentits. Torne així al lloc on un dia vaig ser feliç, a risc d'envair els records de nostàlgia.

Records de la tardor

Isabel Julià

S'ha acabat l'estiu. Quant hem treballat! Quant hem jugat! Quant ens hem divertit!

És temps d'aturar-nos, de descansar, de preparar-nos per a una altra estació i en tot el que ella ens aporta, envoltada per les característiques i els canvis establerts. Farà canviar els hàbits i la manera de viure: la Tardor.

Nosaltres i els nostres veïns seguim a la caseta, perquè encara hem d'acabar i enllestir algunes feines com: trascolar el vi, sembrar els llegums, arreplegar les olives i guardar totes les coses al riurau (canyissos, pilons, veles, etc.) per a la propera temporada de la pansa. A més hem d'ensofrar les tomaques que tenim penjades a les bigues junt a la dacsxa mongera i als melons; sempre hi ha un que és especial, el més gros, el més bonic; aquest serà el que encetarem després de dinar el putxero del dia de Nadal. Encara, i com un acte religiós, a ma casa no falta mai eixe meló en aquest dia, i així serà fins que Déu vulga.

També guardem les figues seques fent diferents capes separades per una tela o un paper d'estrassa dins d'un cabàs de palma. El mateix fem amb les millors panses i les millors ametles.

El dia 4 d'octubre s'obria la veda. El refrany diu així: "Per Sant Francesc agafa el reclam i ves". Mon pare, gran aficionat a la caça, eixia de bon matí, abans d'anar a la feina a donar una volta amb l'escopeta. La majoria de les vegades cobrava alguna peça. Si així era, la meua germana era l'encarregada d'anar amb la llebre, el conill o alguna au per les casetes del veïnat, d'aquesta manera s'assabentaven de que eixa nit soparíem

tots junts.

També a la tardor bufaven els vents de Tots Sants i ho feien ben fort. A mi, tots els anys, m'atemo-rien. Pel mateix temps començaven els grans temporals de pluja que podien durar fins a dues setmanes. Eixos dies no podíem eixir de la caseta i allí estàvem, al costat de la llar, contant contes, llegendes i els més menuts llegien en veu alta aquelles històries tan tendres del llibre "Lecturas" als més majors, que ens escoltaven amb tota l'atenció del món, s'emocionaven i en els seus comentaris i conclusions de les lectures ens transmetien grans valors.

Tanmateix eixos dies els pares aprofitaven per a picar espart i fer cordells, cordes, cabassets i sàries que serien de gran profit.

Doncs bé, en la tardor de 1957 jo tenia deu anys; concretament el 14 d'octubre, el blau del cel va desaparèixer, ens cobria una negror que feia por i va començar a diluviar com no ho havíem vist mai. Plovia i plovia a cànters. No parava ni un moment. La terra no podia absorbir tota la quantitat d'aigua que els núvols amb força deixaven caure.

La nostra caseta té una finestra que mira cap al Barranc de les Comes, que passa per darrere d'ella. Per dita finestra miràvem com tota la Coma, formada per bancals escalonats que davalla cap al barranc, havia esdevingut com una cascada gegant que impressionava al mirar-la. Recorde a ma mare anar de la finestra a la porta que estava a la part contrària, i al revés, sense deixar d'exclamar: "Mare de Déu, Mare de Déu!!".

La riuada de València de 1957

A l'endemà, quan ja vam poder reunir-nos tots els veïns, ens vàrem assabentar de la gran inundació que havia patit València. De moment, no vàrem veure cap imatge, perquè no hi havia televisió i tampoc teníem diaris. Les notícies eren les de la ràdio (no tots en tenien) i els comentaris de les persones. Alguns serien productes de la imaginació o de la suposició, però eren molts i molt durs. No es parlava d'altra cosa. Jo estava sempre pendent de les converses dels majors, sense perdre'm detall i la veritat és que estava molt impressionada i no parava de pensar en les persones afectades i en les famílies que estarien sense casa o amb molta pena per sempre. Crec que per primera vegada em vaig adonar de la força de la natura i de la impotència dels humans front a tant de poder.

Un poc de temps després, ja estàvem al poble, va vindre a Teulada un home prou major i un poc grosset, que feia sonar un *organillo* fent voltar una maneta i cantant una cançó que explicava tot el que havia passat a "la Riuà"; a més, venia una quartilla on estava impresa la lletra. Mon pare va comprar eixe imprès que ha estat molts anys a la nostra casa i que per desgràcia ja no tenim.

Vaig a transcriure el que recorde de la lletra de la cançó, també m'atreviria amb la música.

El catorce de octubre
que noche más desgraciada
vivían los valencianos
con la inmensa ola de agua.

Tres ríos se desbordaron
sobre nuestra capital,
todo cubierto de agua
como si fuese la mar.

Unos decían: ¡Ay, mi padre!
Los otros: ¡Ay , mi hermano!
Envueltos en los escombros
Los sacaban asfixiados...

Valencia tierra divina,
llena de amor i nobleza
ha sufrido un gran dolor
que al decirlo causa pena

Servisca com a record de les persones de la meua generació i com a testimoni per als més joves.

Les dones teuladaines ... i moraireres d'ahir... i de sempre (i II)

Anna Ivars Bertomeu i Miguel Vives Signes

Bibliotecaris, Ajuntament de Teulada

Com ja explicàvem en la primera part de l'article, fem un extracte del treball i presentació fets des de la biblioteca a l'alumnat de 3r d'ESO de l'IES de Teulada el passat dia 7 de març. Si en la passada revista tractaven les dones anònimes que eren molt populars a Teulada, ara coneixem algunes de Moraira. Com també dèiem en la primera part, aquestes dones no són notícia, però formen part del saber popular, de la gent, del veïnat. Són les dones teuladaines...i moraireres d'ahir...i de sempre.

LA TIA PATXANCA DE MORAIRA

Francisca Bertomeu Fornés (1879-1951)

Va comprar la nova imatge de la patrona, la Verge dels Desemparats.

El seu marit era de cognom Crisóstomo. Nasqué en 1879 va morir als 72 anys en 1951. Tenia 5 fills que anaven amb les barques. Ella corria

els ports de Calp, Altea, Gandia i Xàbia. Els esperava. Ells anaven a la llum (sardina), a les fosques, a l'arrastre.

Els cinc fills van ser destinats a la guerra. La Tia Patxanca va prometre que si tornaven sans compraria la nova imatge de la Mare de Déu

dels Desemparats. En 1939 així va ser. La va fer Juan Bautista Devesa de Xàbia.

ROSARIO, NORA DE LA TIA

PATXANCA

Rosario Ferrer Martínez (1916 -2015)

Regentava una pensió que després passaria a ser hostal. Casada amb un dels fills de la tia Patxanca,

regentava la fonda que després es transformaria en pensió, dita "La Moderna" al carrer Major, hui carrer Doctor Calatayud. La pensió va passar a Hostal i es va nomenar "Hostal Galfí".

Va morir als 99 anys, el 4 d'agost de 2015.

LA TIA ANGELETA, PRIMERA ESTANQUERA DE MORAIRA

Ángela Mariñes Signes (1916–1993)

Més coneguda a Moraira com la tia Angeleta, regentava el primer i únic estanc del lloc. A més, a la tenda venia de tot, era una

espècie de batzar. Tenia l'estanc al carrer de la Mar. Va morir en 1993 als 77 anys. Ara dos dels seus néts tenen estanc a Moraira.

PEPITA LLOBELL VIDAL (1934)

BAR I TENDA A MORAIRA

Pepita va nèixer a Moraira en 1934. Filla de Jaume Llobell (1897-1982), que era llaurador i peixater, i de Mariana Vidal, que ajudava a remendar les xarxes de peixca, tenyint-les i encarregant-se també dels quefers de la casa.

Pepita tenia un bar al carrer Major de Moraira. Era taverna i també botiga.

ERNESTINA BRU RONDA (TINA)

FILLA ADOPTIVA DE TEULADA

MORAIRA

Va ser nomenada Filla adoptiva l'1 de desembre de 2018

Filla del mestre Mariano Bru Martínez, que va ser mestre propietari de l'Escola d'Orientació Marítim i Pesquera de Moraira.

Tina sempre ha fet serveis a la comunitat i amb compromís amb els veïns de Teulada Moraira. Va arribar a Moraira amb 15 anys.

Una de les escoles de Benissa porta el nom del seu germà Manuel Bru, de la qual va ser director.

AGRAÏMENTS DEL TREBALL

(segona part):

A Dani Ibanco Ferrer, per la documentació sobre la seua àvia Pepica. A Rafa Masanet per informar sobre la seua àvia Angeleta. A Paquita Crisóstomo Ferrer, per informar de la seua àvia la Tia Patxanca i la seua Mare Rosario. A l'Arxiu Municipal de Teulada, Memòria Gràfica.

Recordant Mecano, trenta anys després

Comissió 1990 en homenatge a Vte. Diego, José Cantó i Vte. Julià.... “Els de Mecano”

Fa ara 30 anys es donà a Teulada un fenomen, que no sols va fer vibrar aquest poble; el fenomen *Mecano* va contagiar gran part del territori valencià. Aquest esdeveniment va vindre de la mà de la Comissió de Festes de Sant Vicent Ferrer 1990, amb la intenció de fer alguna cosa nova que permetera, per suposat, una bona recaptació econòmica per a la propera festa, però a més a més, sentara un precedent per a les comissions vinents.

La premsa del moment elogiava la iniciativa d'aquella jove comissió que apostà amb valentia per recórrer a un grup punter, realitzant una bona campanya de promoció i així garantir l'èxit que fins ara altres propostes menys arriscades a la comarca no havien aconseguit.

Per commemorar tot allò, el dissabte 28 de se-

tembre últim l'Associació Fusió Musical amb el seu representant Juan Carlos Morillas al front, van realitzar un concert on els alumnes de la mateixa associació van cantar i tocar nombroses cançons del grup espanyol.

La nit anava transcorrent per una banda escoltant el repertori de Mecano, per l'altra seguint el relat de testimonis que contaven com va sorgir la idea, com es va desenvolupar i anècdotes que es van donar. També es va fer un poc d'història referent al grup.

Fent un resum contarem que a l'estiu de 1989 la Comissió de Sant Vicent per a l'any següent, el 1990, rep la visita d'un representant artístic que ens proposa l'actuació d'un grup punter del moment, ells eren Mecano. Amb molta cautela però també amb molta il·lusió, la comissió es fa

Foto: Pere Sala (28 setembre 2019, a la plaça del Porxe)

avant i comencen les negociacions. Però els dies passaven i aquell home no donava raó, per la qual cosa és la mateixa comissió qui comença el contacte per un altra banda i amb un altre representat, Juan Maravilla de "Producciones Orange", aplegant al compromís que Mecano anava a actuar el 30 d'agost d'aquell 1989 a Teulada.

En un primer moment la gent no es creia res de

El grupo "Mecano" actuará en Teulada a finales de mes

El día 30, miércoles, actuarán por primera vez en la Marina Alta, el grupo Mecano en concierto, a partir de las 12 de la noche, en el Campo Municipal de Fútbol de Teulada.

El magno acontecimiento tiene la organización y el patrocinio de la Comisión de Fiestas San Vicente Ferrer 1990 y la concejalía de Fiestas del Ayuntamiento de Teulada.

Junto a ellos, colaboran también: "Vives Contratista, Obras Públicas", "Iluminación Vallés-Distribuidor Leds", "Cerrajería Llofra, S.A." y "Neumáticos y Lubricantes A.G.F., S.L."

La Comisión de Fiestas espera una gran afluencia de público al acontecimiento musical de la comarca del primer grupo español. Se cree que acudirán al concierto más de diez mil personas. La campaña publicitaria que está realizando la Comisión, que preside Andrés Marcos, se compone de unas veinte mil octavillas, tres mil carteles publicitarios, además de los anuncios en prensa y radio.

MONTAJE ESPECTACULAR

Los hermanos José María y Nacho y la sin par, Ana Torroja, interpretarán sus conocidos temas en un escenario de 15 x 13 metros, con dos metros de altura; las plataformas laterales miden 7 x 4 y tendrán 3 metros de altura. La mesa de sonido, tendrá dos alturas.

La potencia de luz, para ver las evoluciones de la simpática Ana y su grupo, tendrá 200.000 vatios, con grupo electrógeno y el sonido, para no perderse detalle del "Descanso Dominical", entre otros temas, será de 75.000 vatios.

CUENTA ATRAS

A partir de ahora, empieza la cuenta atrás, para el gran reto de la Comisión y Concejalía al que el público de las Marinas Alta y Baja, así como La Safor, agradecerá y responderá. El concierto estará presentado por Cristina Tárrega, presentadora del programa de la Cadena Ser en Valencia, "Los 40 Principales", de los que tantas veces ha estado Mecano en los primeros puestos de su lista, a lo largo de los diez años de canciones y éxitos.

LOCALIDADES

La venta anticipada de entradas, que se distribuirá por puntos comerciales de la comarca, será de 1.500 pesetas. Se espera que no sobrepase el diez por ciento de las mismas vendidas en taquilla.

tot allò, ja que un núm. 1 en les llistes musicals d'aquell any, que estava de gira per Espanya i Amèrica, actuara també a Teulada, resultava impensable. Van tindre que ser els cartells que contínuament es penjaven des d'Alacant a València i les falques de ràdio que es difonien per la cadena Ser i Cope Benidorm i Alacant, qui proporcionaren la credibilitat que va fer moure a la gent.

Els punts de venda d'entrades anticipades es

trobaven en diferents llocs d'oci tant de la població com de moltes poblacions de la comarca, en bars, comerços, les mateixes cadenes de radio, etc.... En total, anticipadament i en taquilla, es van vendre quasi 10.000 entrades, de manera que abans que començara el concert, el cost del mateix, ja estava amortitzat.

L'organització va planificar al màxim tots els aspectes que convergien en l'event, des de l'abundant publicitat, les mesures de seguretat, les necessitats del públic dins del recinte del concert, fins les exigències del grup, etc..... Per recolzar econòmicament tot l'esdeveniment, van contar amb 4 sponsors locals: Vives Dalmau; A.G.F.; Iluminación Vallés i Cerrajería Llofra.

Quant a la seguretat i organització logística, es va tancar tot el recinte pròxim al Camp de Fútbol Ricardo Benavent que és on anava a celebrar-se l'esdeveniment, deixant dos accessos d'entrada al públic, un al carrer Xàbia i l'altre al carrer València. En aquests punts estaven també ubicades les dues taquilles. Tots els espectadors de la nit, que van omplir de gom a gom durant hores els carrers que accedien al recinte, entraven per eixos dos punts i, tot s'ha de dir, molt ordenadament baixaven fins al camp on estava situat l'escenari.

Dins del recinte, l'organització va garantir la seguretat llogant una empresa de personal qualificat per a l'ocasió. Estes persones ajudaven perquè tot es desenvolupara amb tranquil·litat, de la millor manera possible.

Respecte a les necessitats del públic, es posaren 3 barres amb servei de bar, una front a l'escenari (ubicat en la part dreta de l'entrada) i les altres a cada costat del camp. Van ser moltes les persones del poble que desinteressadament ajudaren la Comissió treballant darrere d'aquelles barres.

L'arribada de Mecano eixa vesprada al camp de futbol va pillar un poc de sorpresa als membres de la comissió, ja que de sobte es trobaren cridant l'atenció a tres individus que semblava s'havien colat, però que van resultar ser Ana Torroja, José M^a i Nacho Cano. Alguns membres de la premsa van intentar entrevistar-los. Toni Tent, treballador aleshores de Onda Litoral que encara no formava part de la Cadena Ser, va contar el seu anecdòtic encontre amb els cantants, que no va sobrepassar els tres metres de distància, en no ser una ràdio coneguda a un alt nivell i el seu manager no el va deixar entrevistar-los. Més sort va tindre Jaime Ferrer que aleshores treballava en Ràdio Dénia Ser i sí que els va poder entrevistar perquè eixe encontre ja estava pactat.

Les exigències del grup estipulades en el contracte van ser 7 fonts de fruita i tovalloles, però més tard, quasi a última hora, a més volien sal de fruita, la qual cosa va fer córrer a alguns membres de la comissió per a poder-ho aconseguir.

El concert començà a les 00'15h, prèvia la brevíssima presentació de Cristina Tárrega, amb la cançó "Hoy no me puedo levantar", finalitzant a

les 2'30h. El repertori va ser tant del nou àlbum com d'àlbums anteriors, mostrant el bon caràcter harmònic i instrumental d'aquell *novedós* pop de "la movida madrileña" i la seua connexió amb la gent, mitjançant les lletres de les seues cançons, expressant gran ingeni a l'hora de narrar allò quotidià. La peça més esperada i que van interpretar també en el bis, va ser "Mujer contra mujer", cançó innovadora quant al tema, ja que era de les primeres vegades que es parlava obertament de la homosexualitat i a la vegada una de les més traduïdes a altres llengües com el francès i l'italià. Tant l'esdeveniment en sí com l'eixida de la gent del recinte i del poble van transcórrer sense cap incident, gràcies als recursos que l'Ajuntament de Teulada va posar a l'abast, com la Policia Local, entre altres i altres forces de seguretat de l'estat.

Anecdòticament, també hem d'anomenar la climatologia d'aquell dia, ja que a migdia va començar a plovisquejar, cosa que posà els pels de punta a l'organització, però miraculosament, va parar i Mecano va poder actuar, encara que mirant el cel; per tot arreu, llampava i tronava de calent, sols hi havia un tros estrellat aliè a tota aquella tempesta, que s'havia posat cobrint i protegint el recinte de l'actuació.

Diuen que tal vegada, açò va passar pels ciriets que van encendre alguns membres de la Comissió al patró San Vicent Ferrer a la Font Santa. Tot just en acabar el concert va començar a ploure.

De tot açò fa ara 3 dècades i gràcies a Fusió Musical estos dies ho hem pogut reviure gaudint de valent.

Y llegó "Mecano": éxito total

Los hermanos Cano y Ana Torroja, cautivaron la noche de Teulada, en el más importante evento musical

Paraules “in memoriam” o quasi (I)

Vicent R. Vallés

“Les paraules són com les fulles dels arbres: unes naixen i altres moren”. A aquestes últimes, a les que moren, es dedica aquesta recopilació de mots que poc a poc i per orde alfabètic us anirem presentant.

Us presentem més avall, com a testimoniatge d'un patrimoni que ha constituït part del llenguatge i comunicació dels avantpassats, una llista de paraules que ja no s'utilitzen o s'utilitzen poc, amb la finalitat que la gent jove les conega i valore, i també per tal que la gent major les recorde.

A

A tall de raó. Equanimitat, allò correcte, sense abusos.

Acomodo [a]comodo. Adaptació, conveniència. Un bon acomodo, (fer un bon casament).

Acudidor/a. Servicial. Que ajuda.

Aixamorat/da. Quan la roba posada a assecar està humida i no s'asseca del tot.

Aixàvega. Malla de cordell molt ampla i quadrada, que serveix per tragar les paques de palla al llom d'una cavalleria.

Alamon / Alamont. Molt, en gran quantitat, a muntó, bona cosa.

Albarda. Aparell que serveix per cavalcar i per posar càrrega damunt la xalma en el matxo.

Alçar a Déu. Moment de la consagració en la Missa.

Alfarrassar. Calcular a ull, sense pesar-la, la quantitat o vàlua de la collita de raïm dels ceps.

Allobir. Sermonejar, increpar, atordir, com a reprensió, queixa o demostració d'estranyesa.

Almud/Armut (loc.) Mesura de grans, de capacitat variable segons les comarques.

Amerar. Posar en remull una cosa. Remullar.

Amprar / Emprar. Demanar alguna cosa.

Demanar en préstec.

Anganells. Aparell compost de sis senalles còniques sense cul per posar al llom del matxo o l'ase per al transport de cànsters.

Anquet. Disgustat, enfadat.

Antemosa/ Entemosa. Antipàtica.

Aparellar. Preparar així com cal, l'ase o el matxo per anar a treballar.

Apedaçar. Posar pedaços a la roba.

Assacanar. Angoixat, estressat, escarrassat, cansat de treballar, rendit, esgotat.

Atabalat /da. Desorientat -da, que obra irreflexivament.

Atri / altri. Treballar per atri, per a una altra persona.

Atrotinat/da. Persona que obra precipitadament, sense reflexió.

Avellanencs. Caragols molts menuts.

Avenir. Estar d'acord, en harmonia, "En bon avenir" entre persones.

B

Bacó/ bacona. Porc, gorri, ruïnós. Persona bruta.

Brandó /blandó (loc.). Candela grossa de cera que s'usa a les processons.

Bufanúvols. Persona presumptuosa i aparent.

Bacinilla. Orinal. Bací de barber.

Berquelló. Conduite estret de la botija, o de canya que s'hi posa al barral.

Barral. Recipient per a líquids, botella.

Ballador de l'anca. Dolor en el gluti on s'ajunta amb el maluc

Blanquinador /emblanquinador. Persona que pinta les parets amb calç.

Botijós. Tartamut.

Bragat. Persona valenta, arriscada, ossada.

Batedor. Peça de pedra que ocupa la part in-

ferior del portal de casa on antigament es picava l'espart.

Bumberota. Figura vestida que s'apareix per fer por, fantasma.

Bronxa. Enfilall de flors de gesmil que es posen les dones al cap.

Barxa. Bossa de llata o d'espart, amb tapadora o sense, per anar a comprar el menjar o transportar les ferramentes.

Bugada. Conjunt de roba per a llavar. Operació de llavar la roba.

Bescollada. Colp al bescoll.

Brega. Baralla, disputa violenta.

Barcella. Mesura de gra.

Bolera. Colp fort, carxot.

Baladró. Qui braveja exageradament. Qui acusa.

Badall. Inspiració bucal, sovint sorollosa, produïda generalment per la fam, la son o l'avorriment.

Barraco. Queixal o dent que creix per damunt d'una altra.

Batecul / Baticul. Palmada a les anques.

Brandejar / blandejar. (loc). Moure's alternativament de banda a banda. Pèrdua d'equilibri caminant.

Bandabelló. Passador per tancar i fixar una porta.

Bolcada. Vestit d'un bebé quan el porten a batejar.

Braceo. (barbarisme). Anar a passejar agarrats del braç.

Bossar. Perbocar. Vomitar.

C

Cabeçada. Conjunt de corretges que subjecten el cap de les cavalleries per nugar-lo al corral.

Caduf. Recipient que unit a altres a la sènia s'usa per tal d'extraure l'aigua d'un pou.

Caldera. Recipient de ferro colat, amb anses, per calfar aigua i escaldar raïm.

Calvissot (loc.) Calbot.

Candorgue (loc.) En gran quantitat (Plou aigua a candorgue).

Capçana. Conjunt de corretges que subjecten

el cap de les cavalleries per anar de marxa. Rodet de tela que es posa al cap per a portar un pes.

Capso! Exclamació que expressa admiració o altre sentiment d'estranyesa.

Carburer. Aparell de bastiment metàl·lic que s'usa per tal de fer llum a base de carbur.

Carxot. Cop pegat al cap o al bescoll amb la mà.

Cascarra. Anar amb el cap descobert, sense res al cap (mocador, vel o barret).

Cassa. Recipient de metall unit a un mànec llarg, que serveix per a escaldar el raïm.

Cernedora. Aparell de fusta en dos guies pel que lliscava el sedàs de cerndre la farina molta.

Codonyat. Dolç del codony en confitura.

Collera. Guarniment subjectat per dos costelles de fusta, que es posa envoltant el coll de la cavalleria que ha d'enganxar-se al carro o al forcat. A vegades penjant campanetes.

Colombrar. Veure confusament. Entreveure.

Cossi. Gerra gran de fang per posar aigua o mesclar el sulfat.

Cove. Cistella gran de canya i vímet que té diferents usos, com posar fruita o peix.

Crebassa / cabrassa (loc.) Talls en els dits i mans produïts pel fred i l'aiguaç

Cresol / gresol. Recipient de llanda que s'usa per fer llum amb oli i torçudes.

Crossa / clossa (loc.) Bastó que serveix per a ajudar-se a caminar.

Cucac. Mossegat per cucs

Cúvol. Tija de la flor de l'all.

Conscient que és impossible recopilar la immensa quantitat de paraules, ara en desús, queda oberta aquesta recopilació per totes aquelles persones que vulguen fer aportacions. Seguirem publicant les arreplegades en successives edicions de *La Belluerna*.

Assumpta est Maria in caelum, gaudent angeli. La festa de la Mare de Déu de l'Assumpció a Teulada (II). Les alfàbegues

Jaume Buigues i Vila

Acabàvem la primera part d'aquest article avançant que la imatge de la Mare de Déu d'Agost, que es venera en l'actualitat a Teulada, es va encarregar a un imatger valencià, doncs bé, aquesta nova escultura de la Mare de Déu de l'Assumpció la van finançar les germanes Amèlia i Helena Bertomeu Llopis, les germanes Gallard, qui van tindre la munificència de finançar, en els anys 40 del segle XX, no solament l'adquisició d'aquesta imatge, sinó tota la composició de l'altar del Perpetu Socors i l'Assumpció. Un altar que estava emplaçat al segon espai entre contraforts de mà esquerra, en accedir a l'església de santa Caterina per la porta nova i que va estar desmuntat durant els treballs de repristinació de l'interior de la fàbrica del temple duts a termini el 1980. Aleshores es van despullar els altars per vestir-ne uns altres i la imatge de la Mare de Déu Dormida es va dipositar al magatzem de dalt de la sagristia, abans de traslladar-la a l'ermita de sant Vicent, i la del Perpetu Socors es va emplaçar sobre la pica baptismal. Les germanes Gallard, no solament havien finançat l'altar, sinó que, n'eren les responsables de tenir cura i conservar la imatge més enllà de les dates de celebració de la festa, durant tot l'any tenien l'altar endreçat, perquè per això n'eren les propietàries.

Per altra banda, avançàvem que, una vegada s'emplaçava, en el presbiteri de l'església de santa Caterina, la imatge de la Mare de Déu de l'Assumpció, sobre un túmul que figurava ser el llit de mort de Maria, s'embellia l'entorn

amb alfàbegues, ben grans i rodones, dignes d'anar a concurs, criades expressament per a l'ocasió per dones del veïnat. Són les alfàbegues, element decoratiu i salutífer emblemàtic d'aquesta celebració de la Mare de Déu d'Agost, el tema principal d'aquest article, i de rebot, també, el de posar en valor algunes de les dones que, de manera amorosa les criaven amb molta cura i manya, com Pepica Estacaso (Josefa Buigues), Maria Telilo (Maria Llobell Buigues), Carmen Manyet (Carmen Llobell Oller) i tantes altres persones i famílies que les han precedides i rivalitzat per aconseguir alfàbegues fastuoses, llüderes i exclusives. I, el quid de la qüestió, alguns dels secrets que guardaven gelosament les persones que tenien el gust de criar les alfàbegues per tal de fer-les créixer de manera extraordinària amb la finalitat d'ornamentar amb elles l'església i ofrenar-les a la Mare de Déu d'Agost i que ara després us desvetllarem.

Per santa Àgueda, planta l'alfàbega

L'alfàbega (*Ocimum basiliscum* L.) és una planta herbàcia aromàtica, originària de la Índia, que s'ha conreat a les nostres terres des de bell antuvi amb diferents utilitats. Per una part, criada en cossiols, té

utilitats domèstiques, com a condiment en la cuina o infusió i també, com a planta salutífera que perfuma l'interior de la casa amb la bona olor que expel·leix, i damunt, col·locada en les finestres o balcons dels dormitoris espanta els mosquits. Per altra banda, també té utilitat en l'agricultura, ja que plantada en terra entre els pebrers, els protegeix de l'atac d'insectes com els pugons. I en el cas que ens ocupa, com a ornament sagrat en la festa de l'Assumpció de Maria, una data festiva que s'allunya en el temps fins a la cultura romana, ja que els romans festejaven la personificació de la natura virginal en la deessa Diana en aquest moment de l'any.

El planter de l'alfàbega, segons la cultura popular, s'ha de fer per febrer, concretament el dia 5, el dia de santa Àgueda. I a fi que les alfàbegues cresquen ben boniques, quan es trasplanten, açò és el Divendres Sant, s'ha de posar en el cul del test de l'alfabeguera un llit de closques de caragol amb la boca en l'aire, i a sobre terra i fem barrejat, i s'ha de regar amb aigua clara i fresca a fi que l'alfàbega cresca superba, un secret que tot seguit posem en vostre coneixement, a fi que el poseu en pràctica, si voleu criar alfàbegues espectaculars com les que ornamentaven l'altar de l'església el dia de la Mare de Déu d'Agost. Com que el Divendres Sant és una celebració de data mòbil, que si la Setmana Santa cau baixeta es celebra a març, i si cau alta, es festeja a abril, i hi pot fluctuar d'un any a un altre, un més de diferència, hi ha qui pren com a referència i recomana el dia de sant Josep com a data fixa per tal de trasplantar les alfàbegues.

El conreu de les alfàbegues per a la Mare de Déu

Com hem avançat, les alfàbegues per a la festivi-

tat de la Mare de Déu són de cultiu exclusiu, a fi de fer-les créixer quan més grans i esplèndides millor i en la societat tradicional aquest procés ha estat envoltat de rituals secrets per tal de veure qui feia créixer més les seues alfàbegues, però com que aquesta celebració festiva ha decaïgut i ja no hi ha qui crie alfàbegues esplèndides us els podem desvetllar.

A banda de preparar el planter de les alfàbegues i el trasplantar-les en el moment adient, podem dir que entre els secrets principals està triar una bona terra i omplir, com ja hem dit, el cossioli amb closques de caragol. Closques dels caragols consumits en la paella o guisats amb tomaca i que, a fi que queden completament netes de l'oli i el greix del menjar, s'han bullit en aigua amb sabó i després rentat amb aigua corrent per tal d'eliminar el sabó i les restes alimentàries.

En el cossioli de fang on es crieu les alfàbegues es posa, en el fons, sobre el desaigüe, un tros de test, a fi de dificultar l'evacuació de l'aigua del reg i a continuació un llit, d'un parell de dits, de terra barrejada amb un poc d'arena fina de la platja (tot i que hi ha qui utilitza la mateixa mescla per a tot el compost), sobre el qual s'hi disposen les closques dels caragols amb la boca cap a munt, cosa que fa que en regar les alfàbegues, els caragols buits s'ompliguin d'aigua i

mantinguen la humitat i una frescor que afavoreix el creixement de la planta. Sobre la capa de caragols, es disposa més terra, que omplirà parcialment les boques de les closques i els buits que deixen aquestes entre elles, fins a omplir el cossiòl, al centre del qual s'hi col·loquen les alfàbegues del planter, ara abraçades amb la mescla de terra preparada expressament.

La mescla es prepara amb terra negra, com la que es troba a sota dels garrofers o en alguns pinars, fem de cavall (més fem que terra), i fragments secs d'una herba que creix a la vora de les cunetes, el nom de la qual no ens ha estat desvetllat, i que ajuda a fer créixer les alfàbegues.

Un altre dels secrets està en el reg de la planta, ja que el substrat s'ha de mantindre sempre humit, per a la qual cosa s'ha de tindre la constància de regar amb aigua clara i fresca, com la que ix del pou o la cisterna de casa (ara, com que ja no queden pous a les cases, ha de ser amb aigua clorada de l'aixeta), diverses vegades al dia. En un primer moment, a la matinada i al capvespre, i quan augmenta la calor s'han d'anar incrementant els regs, tant que, ens conten que, en aproximar-se la festa de l'Assumpció es feia un reg a les quatre del matí. No obstant això, el reg ha de ser moderat, fet amb regadora fina, sense deixar que l'aigua desborde el cossiòl, ni se n'isca pel desaigue, perquè aleshores li poden entrar fongs a la planta i anar-se'n en orri tota la feina feta.

El millor lloc per a la cria de les alfàbegues és el patí de la casa, amb bona claror, però fora del sol directe, emplaçada a mitja ombra, cosa que propicia el creixement de la planta que va a cercar el sol, i a mida que creix i a fi que no es rebeque, es va encanyant-la. Ens conten que, algunes de les persones que criaven aquelles ex-

celses alfàbegues d'antuvi, a migdia, i a fi que les plantes no es cremaren per la força del sol, les entraven a la fosca del corral i evitaven mals majors.

No obstant això, ací no acaba la feina, ja que l'alfàbega floreix a l'estiu i si s'espiga deixa de créixer, per la qual cosa s'ha d'estar pendent i cal desflorar-la contínuament a fi que la planta continue creixent almenys fins al dia 15 d'agost.

El temps passa i, amb ell, els costums i tradicions canvien o es perden, i, com no, també els coneixements, és per això que, a fi de no privar del saber ancestral de la nostra cultura popular les generacions més joves, que ni han conegut l'esplendor de la celebració de la Mare de Déu d'Agost, ni n'han sentit parlar d'ella, és pel que

hem volgut donar a conèixer aquesta celebració i el ritual que l'envoltava, i si algú, de rebot, a partir d'aquest escrit, decideix criar alfàbegues superbes i monumentals molt millor, la cosa no haurà caigut en sac foradat.

Informació facilitada per Teresa Buigues Ivars (†), Maria Espinós Vallés (†), Maria i Teresa Vila Buigues, Carmen Llobell Oller i Vicent R. Vallés Oller.

Una imatge, mil paraules

Les imatges del fotoclub L'Andragó

Marçal Alegre

Maria Mengual

Pepe Buigues

Pere Sala

L'ACAT es mou

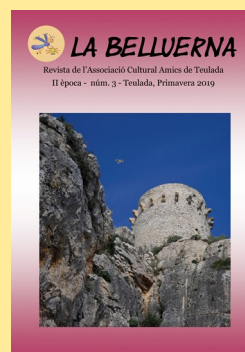
Últimes activitats de l'ACAT

Exposició fotogràfica

Presentació llibres *La Joanaina*

La Belluerna, núm. 3

Festa Sant Joan

Festa del Moscatell

Poemes en una Nit d'Estiu

Mostra Curts de Moscatell

Premis Curts de Moscatell

Presentació *Ciutadano Zaplana*

